

Наталія Ротар

МАС-МЕДІЙНЕ МАНІПУЛЮВАННЯ ТА ПОЛІТИЧНА МІФОЛОГІЗАЦІЯ ДОНБАСУ В ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПРОСТОРІ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ

У статті визначені особливості мас-медійного маніпулювання та політичної міфологізації Донбасу в інформаційному просторі Російської Федерації. Обґрунтовано, що це здійснювалося за допомогою двох інструментів міфологізації політичних процесів та явищ: по-перше, шляхом використання трьох базових міфологем щодо політичного минулого, теперішнього та майбутнього Донбасу (всі етнічні росіяни України є співвітчизниками для Росії; Донецька та Луганська області України (Новоросія) не повинні перебувати в складі України; українська влада є радикальною стосовно Донбасу та антиукраїнською); по-друге, шляхом застосування недостовірних результатів соціологічних досліджень. За допомогою використання цих інструментів міфологізації політичних процесів на Донбасі Російській Федерації вдалося (1) сформуванати у населення цього регіону та відтворювати в часі

хібну уяву про його місце та роль у структурі політичних відносин в Україні; (2) згенерувати в масовій політичній свідомості сепаратистські політичні позиції.

Ключові слова: маніпулювання, міфологізація, інформаційний простір, Донбас, Російська Федерація

Nataliia Rotar. The mass media manipulation and political mythologizing of Donbas in the information space of the Russian Federation

The article represents the features of mass media manipulation and political mythologizing of Donbas in the information space of the Russian Federation. It is proved that it was carried out by using such two tools of mythologizing the political processes and phenomena: first, through the use of three basic myths about the political past, present and future of Donbas (all ethnic Russians in Ukraine is the compatriots for Russia, Donetsk and Lugansk regions in Ukraine (New Russia) should not be a part of Ukraine, the Ukrainian government is a relatively radical and anti-Ukrainian for Donbas); secondly, through the use of unreliable results of sociological research. By using these mythologizing tools, the Russian Federation failed (1) to form and reproduce among the population of this region a false idea about its place and role in the structure of political relations in Ukraine; (2) to generate in a mass political consciousness the separatist political positions.

Key words: manipulation, mythologizing, information space, Donbas, Russia

Одним з елементів агресивної зовнішньої політики Російської Федерації стосовно України є мас-медійне маніпулювання та політична міфологізація Донбасу, що здійснюється з використанням сучасних механізмів інформаційного впливу. Процес міфологізації, як процес спрямованої активної інтеграції в масову політичну свідомість сконструйованих політичних міфів, сприяє викривленню політичної реальності та провокує до застосування тих моделей політичної участі, що вкладені в парадигму міфу. В умовах інформаційного протистояння та інформаційної агресії визначення інструментальних і сутнісних характеристик політичної міфологізації Донбасу та принципів мас-медійного маніпулювання, що використовуються Російською Федерацією проти

України, набуває особливої актуальності. В українському політологічному науковому дискурсі проблеми політичної міфології активно обговорюють Ю. Шайгородський, А. Черноус, О. Полисаєв, О. Білик. Метою цієї статті є визначення змісту та основних прийомів політичної міфологізації Донбасу, які застосовуються в російському інформаційному просторі для мас-медійного маніпулювання.

Процес мас-медійного маніпулювання та політичної міфологізації Донбасу в інформаційному просторі Російської Федерації відбувається за допомогою достатньо поширеного в політичній практиці прийому моделювання політичної проблеми. У визначенні смислових особливостей інформаційного маніпулювання в російських ЗМІ ми спиратимемося на теоретичні висновки політологічних досліджень, в яких доведено, що застосування прийому моделювання політичної проблеми в інформаційному просторі тих аудиторій, яким були нав'язані ті чи інші її моделі, з більшою ймовірністю спиратимуться на них, міркуючи над змістом самої проблеми [1; 2].

В інформаційному просторі, створюваному російськими ЗМІ, активно поширюються три міфологеми, за допомогою яких у населення Донецького регіону України були сформовані та підтримуються сепаратистські політичні позиції. Концептуально, перша міфологема може бути вкладена в змодельовану в офіційному сегменті російського інформаційного простору політичну проблему – *всі етнічні росіяни України є співвітчизниками для Росії*. Розгортання цієї міфологеми здійснюється за допомогою категорії «співвітчизники», яка була закладена в основу низки цільових державних програм Російської Федерації [3; 4; 5]. За російським законодавством співвітчизник – це особа, що народилася в державі, проживає або проживала в ній і володіє ознаками спільності мови, історії, культурної спадщини, традицій і звичаїв, а також нащадки зазначених осіб по прямій низхідній лінії. Відповідно, до співвітчизників відносять: (1) російських громадян, які постійно перебувають за межами території Російської Федерації; (2) осіб та їхніх нащадків, які проживають за межами території Російської Федерації і належать до народів, які історично перебувають на території Російської Федерації, а також зробили

вільний вибір на користь духовного, культурного і правового зв'язку з Російської Федерації, осіб, чий родичі по прямій висхідній лінії раніше проживали на території Росії, в тому числі (а) осіб, що перебували у громадянстві СРСР, що проживають у державах, які входили до складу СРСР, отримали громадянство цих держав або стали особами без громадянства; (б) вихідців (емігрантів) з Російської держави, Російської республіки, РФСР, СРСР і Російської Федерації, що мали відповідну громадянську належність і стали громадянами іноземної держави або особами без громадянства [6].

Визнання своєї належності до співвітчизників позиціонується Російською Федерацією як акт самоідентифікації, підкріплений громадською чи професійною діяльністю зі збереження російської мови, мов народів Росії, розвитку російської культури за кордоном, зміцнення дружніх відносин держав проживання співвітчизників з Російською Федерацією, підтримки громадських об'єднань співвітчизників і захист прав співвітчизників або іншими засобами вільного вибору цих осіб на користь духовного і культурного зв'язку з Росією [7]. На практиці ж самоідентифікація в статусі співвітчизника ототожнюється російським політикумом з російською етнічною ідентичністю. Зокрема, в інтерв'ю директора Департаменту щодо роботи зі співвітчизниками за кордоном МЗС Росії А. Макарова порталу RuBaltic.Ru у жовтні 2014 р., у відповіді на питання щодо офіційної статистики російських співвітчизників у країнах Балтії, було заявлено: «У Прибалтиці – більше 1,3 млн співвітчизників, на Україні – приблизно 6 млн. Ці дані могли помітно змінитися в результаті недавніх подій на Південному Сході України, близьких за своєю суттю до громадянської війни. Але, в усякому разі, на Україні проживає наша найбільша закордонна громада» [8].

Російська Федерація завжди стимулювала співвітчизників до утворення громадських об'єднань, члени яких отримують документи, що підтверджують їх членство в громадських об'єднаннях співвітчизників. Варто наголосити, що з переліку 47 організацій співвітчизників, наведених на офіційному сайті Посольства Росії в Україні, жодна з них не була створена як регіональна організація Донбасу [9]. Однак у Донецькій та Луганській областях були зареєстровані відділення майже всіх всеукраїнських громадських організацій, що позиціонувалися

Посольством Росії в Україні як громадські організації співвітчизників – Всеукраїнская общественная организация «Национально-культурный творческий Союз русских журналистов и литераторов»; Всеукраїнская общественная организация «Русская Община Украины»; Всеукраїнская общественная организация «Русский Совет Украины»; Всеукраїнское национальное культурно-просветительское общество «Русское собрание»; Українское общество русской культуры «Русь»; Всеукраїнская общественная организация «Союз Православных граждан Украины»; Українская ассоциация преподавателей русского языка и литературы (УАПРЯЛ); Всеукраїнская общественная организация «Русская школа»; Всеукраїнское объединение граждан «Русское движение Украины»; Международная общественная организация «Верное казачество»; Всеукраїнское общественное объединение «За Украину, Беларусь и Россию».

Категорія «співвітчизники» найактивніше використовується в інформаційному супроводі діяльності Федерального агентства у справах СНД, співвітчизників, що проживають за кордоном, та з міжнародного гуманітарного співробітництва (Росспівробітництво) [10], яке має два представництва в Україні: в Києві та Одесі [11; 12] (до 1 серпня 2014 р. функціонувало ще одне відділення у Сімферополі, яке припинило свою діяльність через «входження Криму до складу Російської Федерації» [13]). В офіційних документах Росспівробітництво позиціонується як «основний державний інститут, що реалізує найважливіші зовнішньополітичні завдання, спрямовані на зміцнення «м'якої сили» та міжнародного престижу Росії» [14]. Для забезпечення мас-медійного супроводу діяльності Росспівробітництва між ним та Загальноросійською громадською організацією працівників засобів масової інформації «Медіа Союз» у квітні 2011 р. була укладена угода про спільні узгоджені дії з забезпечення російськими ЗМІ реалізації програм Росспівробітництва у сфері науки, культури, освіти та підтримки російської мови за кордоном, зокрема, і отримання Росспівробітництвом інформації про ситуацію та тенденції в сфері масової інформації [15]. Такий тандем заклав основи для вироблення та активного поширення тих міфологем, які потенційно споживатимуться на Донбасі реципієнтами російських ЗМІ.

З-поміж усіх напрямів діяльності Росспівробітництва інформаційно агресивними стосовно України в цілому та Донбасу зокрема можна визначити підтримку (захист) співвітчизників за кордоном шляхом зміцнення спільного гуманітарного простору. З початком російської агресії на Сході України в російському інформаційному просторі активно поширюється інформація про те, що становище співвітчизників Донбасу, які «встали на захист російської мови, цінностей російської культури, своїх традицій, звичаїв і способу життя від зазіхань націоналістів» в Україні, «викликає особливу тривогу» та «гостру стурбованість російського керівництва» [8]. Російські інформаційні ресурси посилаються на дискусію, що почалася в рамках п'ятої Всеукраїнської конференції організацій російських співвітчизників, у якій брали участь близько 100 делегатів з усіх регіонів України [16], наголошуючи, що на ній обговорювали проблеми «збереження та відновлення руху співвітчизників в Україні», «важке становище російськомовної громади», переслідування її активістів, політику витіснення «всього російського» з громадського і культурного простору країни, «повну байдужість державних органів у відповідь на спроби звертатися до них з проблематики національних меншин» у контексті очікування прийняття низки додаткових обмежувальних заходів стосовно них [17]. Така інформація є політичним обманом та дезінформацією споживачів російського інформаційного продукту, оскільки (1) вивчення матеріалів п'ятої Всеукраїнської конференції організацій російських співвітчизників доводить, що увага учасників конференції була сконцентрована на інших проблемах, насамперед на проблемі «євразійської інтеграції та ролі організацій російських співвітчизників у сприянні інтеграційним процесам» [16]; (2) на момент проведення цієї конференції – грудень 2013 р. – проблема Донбасу загалом та російської етнічної меншини Донбасу під кутом зору порушення прав співвітчизників не могла бути порушена.

Одним з механізмів захисту співвітчизників Росспівробітництвом позиціонувалася програма з переселення до Російської

Федерації [18], зміст якої активно поширювався російськими ЗМІ. Упродовж 2011–2014 рр. кількість анкет від громадян України, поданих для участі у цій програмі, була незначною. У 2011 р. громадяни України подали 2366 (7,9 % від загальної кількості) анкет на переселення до Росії за програмою переселення співвітчизників [19], 2012 р. – 3492 (7,2 %) [20], 2013 р. – 3646 (9,3 %) [21], 2014 р. – 6870 (7,6 %) [22]. Однак у першому півріччі 2015 р. кількість анкет суттєво зростає і становить 27348 (50,5 % від загальної кількості) [23]. Зауважимо, що (1) ці цифри не слід сприймати як абсолютні показники, оскільки подання однієї анкети передбачає подання документів сім'ї. Тож у середньому для визначення абсолютної кількості українських громадян, що взяли участь у програмі добровільного переселення до Російської Федерації в статусі співвітчизників, кількість анкет варто множити на 3,4; (2) у відкритому доступі відсутні дані щодо кількості учасників програми періоду 2011–2013 рр., які проживали на Донбасі. Така конкретизація з'являється пізніше та має загальний (без розбивки по місяцях чи кварталах) характер. Зокрема, за даними моніторингу Федеральної міграційної служби Російської Федерації в період з 1 квітня 2014 р. по 24 серпня 2015 р. на територію цієї країни в'їхали 1053209 «громадян Південного Сходу України», з яких 6045 звернулися з клопотанням про надання статусу біженця, 389686 – з заявою про надання тимчасового притулку, 244386 – для оформлення дозволу на тимчасове проживання, 136512 – із заявою про участь у Державній програмі сприяння добровільному переселенню співвітчизників на територію Росії з-за кордону (разом з членами сім'ї), 115214 – із заявою про надання громадянства Росії, 54636 – для оформлення дозволу на проживання [24].

В інформаційному просторі Російської Федерації, активним сегментом якого є територія Донбасу, наведені кількісні дані інтерпретувалися, по-перше, як позитивний результат реалізації державної програми підтримки співвітчизників. Зокрема, інформація Інтерфаксу про те, що більше «600 тисяч жителів Донбасу, які втекли від бойових дій, вирішили залишитися на проживання в

Росії» [25], на тлі тези, розміщеної на титульній сторінці Міграційної служби Російської Федерації у вигляді цитати В. Путіна («Потрібно буде забезпечити міграційний приплив на рівні близько 300 тисяч осіб на рік. У першу чергу за рахунок залучення на постійне проживання в Росію наших співвітчизників... Ми повинні... розробити набагато дієвіший і масштабний набір заходів підтримки людей, які хочуть повернутися на свою історичну Батьківщину...» [18]), наповнюється саме таким смислом. По-друге, «переселені співвітчизники» позиціонуються в російському інформаційному просторі як частина російського суспільства, інтегрована за допомогою *освітніх практик* («Близько 20 тисяч дітей, які прибули до Росії з територій Донецької та Луганської народних республік, з 1 вересня навчатимуться в російських школах і дитячих садках... Тішить, що діти, які прийшли, закріпилися в наших школах» [26]; «Для вступу в російські університети абітурієнтам з Луганської та Донецької народних республік не треба буде складати Єдиного державного іспиту. Виші прийматимуть їх за атестатами. Проте охочим вчитися в Росії доведеться скласти вступні іспити» та підтвердити статус співвітчизника [27]) і *сфери зайнятості* («Нас дуже добре зустрів роботодавець.... Робота прекрасна! Мало того, що зарплата у мене набагато вища середньої по місту, так я ще працюю і за своєю спеціальністю» [28]) до російського суспільства.

Оцінюючи результати використання міфологеми – *всі етнічні росіяни України є співвітчизниками для Російської Федерації* – та визначаючи перспективи роботи зі співвітчизниками, голова Росспівробітництва вважав, що діяльність у цій сфері потребує суттєвих інновацій, адже досвід діяльності на українській території доводить, що «ризиковано у всьому покладатися на дуже важливі, але все ж таки статичні чинники на зразок історичних коренів, збереження російської мови або російських діаспор – самі собою вони ще нічого не гарантують. Як не дає ефекту спроба механічно нарощувати нашу гуманітарну присутність на Україні або в інших важливих для нас країнах» [29]. Переосмислена російська позиція підтримки співвітчизників є політично небезпечною для України, адже в діяльність Росспівробітництва активно інте-

грується практика формування серед росіян Донбасу ідентифікації себе не як етнічної меншини України, а як регіональної етнічної більшості, яка «повинна виборювати власні інтереси, висувати своїх лідерів» [30].

Друга міфологема, яка активно циркулює в російському інформаційному просторі, змістовно відповідає змодельованій на офіційному рівні політичній проблемі – *Донецька та Луганська області України (Новоросія) не повинні перебувати в складі України*. В російському інформаційному просторі активно поширюється комплекс інформації, завданням якого є визнання права за Донбасом на відокремлення від України та власну державність. По-перше, Донбас інтерпретується як *альтернативний варіант української державності*: «У Новоросії зараз виникла альтернативна державність.... державність міцна, народна та така, що набагато більше відповідає прагненням громадян усієї України» [31]. Розгортаючи цю ідею, російські ЗМІ підкреслюють, що «жителі повсталого Донбасу» є громадянами України, отже, мають право поширювати свої ідеї на всю іншу територію України, вимагаючи «цілісності, але на антинацистських принципах». Такий варіант альтернативної української державності, що вкладається в параметри політичного проекту, позиціонується як громадянська війна та виключає можливість громадської оцінки дій «ДНР» та «ЛНР» як сепаратистських та терористичних тими, хто перебуває в зоні інформаційного впливу російських ЗМІ. Принципово важливим, на нашу думку, є те, що в російському інформаційному просторі не приховується факт підготовки та реалізації російського проекту «Новоросія» в Україні («Проект Новоросія», можливо, і існував як «політичний» або, точніше, як зараз висловлюються, «політтехнологічний» проект. І в такій якості він дійсно може бути «відкритий», «перереформований», «заморожений» або «закритий» [32]), однак паралельно реципієнти інформації російських мас-медіа вводяться в оману твердженнями, що «Проект Новоросія» є не тільки російським політичним проектом, а й «історичним феноменом», політичною та державною реальністю, сформованими волею народу Новоросії. Тому «навіть Кремль не може «згорнути» Новоросію. Навіть якщо відмовиться від якогось «проекту» під цією назвою» [32].

По-друге, функціонування цієї міфологеми забезпечується позиціонуванням *Новоросії як факту відновлення історичної справедливості*, що в російському інформаційному просторі здійснюється за допомогою (1) створення неіснуючих геоконструкцій – Південний Схід України як самостійний геополітичний регіон Новоросія («Новоросія у складі Донецької, Луганської, Дніпропетровської, Харківської, Запорізької, Одеської, Миколаївської та Херсонської областей (Велика Новоросія)» [33]); (2) апеляції до російських імперських моделей ідентичності, що начебто є найбільш характерними для Донбасу («У Новоросії домінує індустріальний тип культури і російська мова як мова імперської та радянської індустріалізації. Будь-які спроби знищення укоріненої ідентичності приречені на провал... Сьогодні Південний Схід намагається відновити історичну самобутність,... надати цій самобутності характеру державності» [34]); (3) позиціонування Донбасу як невід'ємної частини «русского мира» («ополченці на Донбасі захищають цю концепцію [«русский мир» – Авт.] як цілком собі конкретну, а не абстрактну категорію, яка виражається в тих самих словах: Батьківщина, віра, історія, свій будинок, солідарність» [35]) та Російської Федерації («Новоросія – звичайний російський регіон, однопорядковий з Сибіром, Примор'ям, Помор'ям або Кубанню, який лише зигзагом історії опинився відрізнаним від нас біловезькими кордонами» [36]).

По-третє, російськими ЗМІ була змодельована *дискусія про ймовірність повернення Донбасу до складу України*, під час якої в інформаційний простір вкидалися позиції з різним політичним навантаженням: (1) Донбас ніколи не повернеться / не буде повернений до складу України («Зрозуміло, що ані ополчення, ані більшість населення не бачать свого життя з Києвом: занадто багато крові пролито, занадто багато Київ приніс страждань населенню в Донбасі – і бомбардуваннями, і приниженнями, і економічною блокадою» [37]); (2) Донбас не повернеться/не буде повернений до складу України через неможливість його економічного відновлення («повернення Донбасу означає необхідність його відновлення в умовах жорстокої партизанської війни. Для цього необхідні величезні фінансові витрати, а в українського уряду недостатньо коштів навіть для своєї території» [38]); «Україна не має ресурсів, необхідних для відновлення нормальної економічної життєдіяльності в

регіоні в прийнятні терміни»[39]); (3) Донбас може повернутися до складу України, але це не відповідає інтересам населення Донбасу («Для Новоросії же ідеальним – і найменш кривавим – варіантом стане її вступ, за кримським сценарієм, до складу Російської Федерації. Саме цього, а не народних республік спочатку хотіли більшість людей Донбасу» [38]; «Самі жителі Донбасу та інших частин Новоросії хочуть для себе шляху Криму, а не шляху Придністров'я. Придністров'я, втім, теж не хоче для себе «шляху Придністров'я» [36]) та інтересам Росії («Проте Москва кілька разів підкреслювала те, що не бачить Донбас російським. Як, утім,... не бачить його і українським»[38]); (4) Донбас повернеться до складу України. Остання політична позиція отримала найбільше смислових інтерпретацій у ЗМІ, але жодна з них не передбачала, що таким чином буде відновлена цілісність України. Частіше за все умовами повернення Донбасу до складу України російські ЗМІ називали прямі переговори української сторони з керівництвом «ДНР» та «ЛНР» про умови припинення війни та майбутній державний устрій, який має бути змінений та закріплений Конституцією України («ДНР» і «ЛНР» мають особливий автономний статус; відносини з центральною владою в Києві будуються відповідно до договору про розмежування повноважень; зовнішньоекономічні відносини та пріоритети «ДНР» і «ЛНР» закріплюються в договорі з центральною українською владою) [40, с. 64; 84]. Хоча, в російському інформаційному просторі доволі активно поширювалася ідея, що повернення Україною Донбасу з урахуванням окремих вимог «ДНР» та «ЛНР» відбудеться через бажання політичної помсти «непокірному регіону» («Україна нарешті може формально погодитися на будь-яку «автономію» Донбасу, на будь-яку «федералізацію» – аби мати можливість ввести в непокірні Донецьк і Луганськ свої «федеральні» війська, «федеральну» поліцію, «федеральну» прокуратуру і почати масову зачистку»[40, с. 65]).

До певної міри, як результат функціонування міфологеми – *Донецька та Луганська області України (Новоросія) не повинні перебувати в складі України* можна навести результати соціологічних досліджень, проведених КМІС у лютому – березні 2015 р. на територіях, підконтрольних Донбасу та у «ЛНР» і «ДНР», стосовно макрополітичної ідентифікації населення Донбасу.

Таблиця 1

**Макрополітичні ідентичності населення Донбасу,
лютий – березень 2015**

Донбас (регіони України)	«ДНР» та «ЛНР»
Статус Донбасу	
Області у складі України з такими самими правами, які вони мають зараз (37,7 %)	Донбас залишається в Україні на тих правах, що й раніше (12 %)
Області у складі України, але з розширеними правами в економічній, соціальній і гуманітарній сферах (37,9 %)	Децентралізація для Донбасу (20 %)
Автономні республіки у складі України (10,7 %)	Автономія Донбасу (18 %)
Незалежні держави (3,1 %)	Незалежність Донбасу (26 %)
Автономні республіки у складі Росії (0,6 %)	Донбас входить до складу Російської Федерації (16 %)
Області у складі Росії (0,6 %)	
Важко відповісти (9,8 %)	Важко сказати (8 %)

Джерело: Складено за: Українське суспільство (травень 2015) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=529&page=2>

Дані, наведені у таблиці 1, вказують на те, що на територіях Донбасу, підконтрольних «ДНР» та «ЛНР», де збережено використання моделі інформаційного управління Російської Федерації, порівняно з територіями українського Донбасу, для населення більшою мірою характерні орієнтації на незалежність Донбасу (26 % проти 3,1 %) та входження Донбасу до складу Росії (16 % проти 1,2 %). Для Донбасу в цілому характерною є й позиція, що «для моєї області буде краще, якщо вона відділиться від України» (22 %), тоді як для Сходу України як макрорегіону така позиція характерна тільки для 4 % населення [41]. Отже, результативність російської пропаганди, в основу якої покладено принципи мас-медійного маніпулювання та міфологізації проблеми політичного конфлікту, є достатньо високою та в кількис-

ному вимірі в лютому 2015 р. у Донецькій області становила 50 пунктів зі 100, Луганській – 38 [42].

Третя міфологема, яка активно використовується в процесі мас-медійного маніпулювання аудиторією російських ЗМІ, відтворює зміст змодельованої проблеми нелегітимності української влади – *українська влада є радикальною стосовно Донбасу та антиукраїнською* («радикали, що захопили владу в Києві,... вкинули Україну в хаос і кровопролиття, розв'язали братовбивчу війну на Південному Сході»[43]; «Влада воює з власним народом, а називає це війною з Росією» [44]; «Київська хунта обстрілює мирне населення Новоросії, застосовує заборонені види зброї, проводить відвертий геноцид російського населення Донбасу» [45, с. 45]; «Сприйнята стратегія насильницького придушення Донбасу, аби не давати жодних громадянських і політичних прав його населенню. Для цього продовжуватиметься політика військового захоплення або підпорядкування шляхом гуманітарної катастрофи, для якої вкрай важливим є постійні артилерійські обстріли мирного населення» [46, с. 60]). Особливістю цієї міфологеми є те, що вона ґрунтується на використанні високоасоціативних концептів соціальної пам'яті [47], які за умови постійного відтворення в комунікативній сфері зливаються в єдиний концепт семантичної пам'яті, що артикулюється ЗМІ. Актуалізація в російському інформаційному просторі елементів семантичної пам'яті, основою яких є концепти соціальної пам'яті (наприклад, «Донецьк годує Київ», «Донецьк не чуєть у Києві»), сприяла ствердженню в масовій свідомості населення Донбасу потрібних російському політикуму очікувань («повернення Донбасу до Росії») і політичних намірів (політизація регіональної ідентичності та виведення її за межі української громадянської ідентичності шляхом створення «ДНР» та «ЛНР»).

Одним з потужних інструментів мас-медійного маніпулювання, яке активно застосовується в російських ЗМІ, є поширення результатів соціологічних досліджень для спотворення реальної інформації. Наприклад, посилаючись на результати дослідження, проведеного функціонуючою в Україні Соціологічною групою «Рейтинг» (дата проведення не зазначалася), на сторінках періодичного видання «Украина: информационно-аналитический мониторинг»,

вказується, що 42 % українців підтримують створення єдиної держави у складі України, Росії та Білорусі [48, с. 14], маючи при цьому «вкрай негативні асоціації зі своєю країною» (від 70 % до 80 % опитаних асоціюють Україну з безробіттям, бідністю, корупцією та великим розривом між бідними та багатими; 60 % – з економічною кризою; 40 % – з деградацією [48, с. 15]). Такі результати «вказують» не тільки на кризу української державності чи відсутність віри українців у свою державу, а декларують «необхідність» та «неминучість» її зникнення як держави, особливо, якщо взяти до уваги, що поряд з Заходом, Центром, Північчю, Півднем та Сходом України як окремий регіон визначається «Донбас» у складі Донецької та Луганської областей [48]. Проте в архіві досліджень, розміщеного на сайті Соціологічної групи «Рейтинг» (24.05.2005 – 26.08.2015), результатів такого дослідження не наведено, а Донбас як окремий регіон України, який використовується одночасно з традиційним геоподілом у соціологічному дослідженні, не позиціонується [49].

Отже, мас-медійне маніпулювання в інформаційному просторі Російської Федерації здійснювалося за допомогою двох інструментів міфологізації політичних процесів та явищ: по-перше, шляхом використання трьох базових міфологем щодо політичного минулого, теперішнього та майбутнього Донбасу (*всі етнічні росіяни України є співвітчизниками для Росії; Донецька та Луганська області України (Новоросія) не повинні перебувати в складі України; українська влада є радикальною стосовно Донбасу та антиукраїнською*); по-друге, шляхом використання недостовірних результатів соціологічних досліджень. За допомогою використання цих інструментів міфологізації політичних процесів на Донбасі Російській Федерації вдалося (1) сформувати у населення цього регіону та відтворювати в часі хибну уяву про його місце та роль у структурі політичних відносин в Україні; (2) згенерувати в масовій політичній свідомості сепаратистські політичні позиції. Зважаючи на те, що ядром інформаційного впливу, навколо якого утворюються концентричні кола інших споживачів інформації, завжди є чітко визначені цільові аудиторії (у контексті цього дослідження – це цільова аудиторія, визначена Росією як співвітчизники та громадські організації співвіт-

чизників), в Україні має бути запроваджена система більш чіткого статистичного та аналітичного опису діяльності національно-культурних товариств.

---

1. Entman R. M. Framing: Toward Clarification of a Fractured Paradigm / R. M. Entman // *Journal of Communication*. – 1993. – № 43. – P. 51–58.

2. Gamson W. *Talking Politics* / W. Gamson. – New York: Cambridge University Press, 1992. – 293 p.

3. Программа работы с соотечественниками, проживающими за рубежом, на 2015 – 2017 годы, утвержденная распоряжением Правительства Российской Федерации от 19 ноября 2014 года № 2321-р [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://rs.gov.ru/sites/default/files/programma_raboty_s_sootech_2015-2017_3.pdf

4. Федеральная целевая программа «Русский язык» на 2011–2015 годы [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://rs.gov.ru/node/355>

5. О мерах по оказанию содействия добровольному переселению в Российскую Федерацию соотечественников, проживающих за рубежом. Указ Президента Российской Федерации от 22 июня 2006 года № 637 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.fms.gov.ru/programs/fmsuds/prav_obespech/ukaz_N637.pdf

6. О государственной политике Российской Федерации в отношении соотечественников за рубежом. Федеральный закон от 24 мая 1999 г. № 99-ФЗ [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://base.consultant.ru/cons/cgi/online.cgi?req=doc;base=LAW;n=150465;fld=134;dst=100000001,0;rnd=0.9265291846822947>

7. Памятка соотечественнику, желающему принять участие в Государственной программе по оказанию содействия добровольному переселению в Российскую Федерацию соотечественников, проживающих за рубежом. – М., 2014. – 62 с.

8. Интервью директора Департамента по работе с соотечественниками за рубежом МИД России А. А. Макарова порталу RuBaltic.Ru, 1 октября 2014 года [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://archive.mid.ru/bdomp/nsdgpch.nsf/bab3c4309e31451cc325710e004812c0/f8fc1db1e5367e2444257d660035ef2 c!OpenDocument>

9. Организации соотечественников [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://embrus.org.ua/ru/compatorganization>

10. Положение о Федеральном Агентстве по делам Содружества Независимых государств, соотечественников, проживающих за рубежом, и по международному гуманитарному сотрудничеству (в ред. Указов Президента Российской Федерации от 13.11.2009 № 1285, от 27.12.2010

№ 1622, от 04.01.2012 № 21, от 08.05.2013 № 476). Утверждено Указом Президента Российской Федерации от 6 сентября 2008 г. № 1315 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://rs.gov.ru/node/243>

11. О представительстве [Одесса] [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://ukr-odessa.rs.gov.ru/node/1>

12. О представительстве [Киев] [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://ukr.rs.gov.ru/node/11>

13. Информационная справка о развитии сети российских центров науки и культуры (РЦНК). Москва, 5 сентября 2014 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://rs.gov.ru/sites/default/files/informspravka_o_razvitiit_seti_rcnk_metelev.pdf

14. Концепция продвижения российского образования на базе представительства Россотрудничества за рубежом. 27 марта 2014 г. Утверждена Министром иностранных дел Российской Федерации С. В. Лавровым 27 марта 2014 года [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://base.consultant.ru/cons/cgi/online.cgi?req=doc;base=EXR;n=613149;frame=122>

15. Соглашение о сотрудничестве между Федеральным агентством по делам Содружества Независимых Государств, соотечественников, проживающих за рубежом, и по международному гуманитарному сотрудничеству и Общероссийской общественной организацией работников средств массовой информации «МедиаСоюз» 19 апреля 2011 г., №0052/С [Электронный ресурс]. – Режим доступа:

16. V Всеукраинская конференция организаций российских соотечественников [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://r-u.org.ua/?p=6079>

17. Вступительное слово Министра иностранных дел России С. В. Лаврова на заседании Правительственной комиссии по делам соотечественников за рубежом, Москва, 24 декабря 2014 года [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://archive.mid.ru/bdcmp/ns-dgpch.nsf/bab3c4309e31451cc325710e004812c0/44257b100055de84c3257db80037e68e!OpenDocument>

18. Государственная программа по оказанию содействия добровольному переселению в Российскую Федерацию соотечественников, проживающих за рубежом. Утверждена Указом Президента Российской Федерации от 22 июня 2006 г. № 637 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.fms.gov.ru/programs/fmsuds/prav_obespech/yka_z_N637.pdf

19. Мониторинг реализации Государственной программы по оказанию содействия добровольному переселению в Российскую Федерацию соотечественников, проживающих на территории вселения субъектов Российской Федерации за 2011 год [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.fms.gov.ru/programs/fmsuds/monitoring/2011.pdf>

20. Мониторинг реализации Государственной программы по оказанию содействия добровольному переселению в Российскую Федерацию соотечественников, проживающих на территории вселения субъектов Российской

Федерации в IV квартале 2012 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.fms.gov.ru/programs/fmsuds/monitoring/4_kv_2012.pdf

21. Мониторинг реализации Государственной программы по оказанию содействия добровольному переселению в Российскую Федерацию соотечественников, проживающих на территории вселения субъектов Российской Федерации в IV квартале 2013 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.fms.gov.ru/programs/fmsuds/monitoring/4kv_2013.pdf

22. Мониторинг реализации Государственной программы по оказанию содействия добровольному переселению в Российскую Федерацию соотечественников, проживающих на территории вселения субъектов Российской Федерации в IV квартале 2014 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.fms.gov.ru/programs/fmsuds/monitoring/4_kv_2014.pdf

23. Мониторинг реализации Государственной программы по оказанию содействия добровольному переселению в Российскую Федерацию соотечественников, проживающих на территории вселения субъектов Российской Федерации в I квартале 2015 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.fms.gov.ru/programs/fmsuds/monitoring/1kv_2015.pdf

24. Информация о ситуации в отношении граждан Украины и лиц без гражданства, покинувших территорию страны в экстренном и массовом порядке [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.fms.gov.ru/foreign_national/grazhdanam_ukrainy/info_o_situatsii_v_otnoshenii_grazhdan_ukrainy/

25. Сотни тысяч беженцев с Украины решили остаться в Российской Федерации [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.interfax.ru/russia/46314>

26. Около 20 тысяч детей из ДНР и ЛНР пойдут в российские школы и детсады [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://ria.ru/world/20150821/11989080_05.html#ixzz3kNcWQASj

27. Выпускники ДНР и ЛНР смогут поступить на бюджет в российские вузы без ЕГЭ [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://finam.info/blog/43574971768/Vypuskniki-DNR-i-LNR-smogut-postupit-na-byudzhet-v-rossiyskie-v>

28. Татарченко Д. На Украине больше не работают законы [16.07.2015] [Электронный ресурс] / Д.Татарченко. – Режим доступа: <http://pravfond.ru/?module=articles&action=view&id=1356>

29. Интервью руководителя Федерального агентства по делам Содружества Независимых Государств, соотечественников, проживающих за рубежом, и по международному гуманитарному сотрудничеству (Россотрудничество) К. И. Косачева газете «Ведомости», опубликованное 13 марта 2014 года [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://archive.mid.ru/bdomp/nsdgpch.nsf/bab3c4309e31451cc325710e004812c0/44257b100055de8444257c9a0033ba_ee!_OpenDocument

30. Украинская трагедия. Можно ли было ее предотвратить? Работа над ошибками правовыми и политическими (Семинар Института стран СНГ,

4 декабря 2014 г., гор. Москва // Украина: информационно-аналитический мониторинг. – 2015. – № 1–2 (101–102), январь–февраль. – С. 74–80.

31. Ефимова Е. На Украине миллионы людей верны своей русской идентичности и за это подвергаются преследованиям [03.04.2015] [Электронный ресурс] / Е. Ефимова. – Режим доступа: <http://pravfond.ru/?module=articles&action=view&id=1172>

32. Третьяков В. Закрыт ли проект «Новороссия» [РИА Новости 26 мая 2015 г.] [Электронный ресурс] / В. Третьяков. – Режим доступа: <http://ria.ru/columns/20150526/1066532532.html>

33. Митяев Д. Новороссия – императив новой экономической модели // Украина: информационно-аналитический мониторинг. – 2015. – № 1–2 (101–102), январь–февраль. – С. 46–48.

34. Скоробогатый П. Второе рождение Новороссии / П. Скоробогатый // Украина: информационно-аналитический мониторинг. – 2015. – № 1–2 (101–102), июнь. – С. 51–54.

35. Фролова А. Сергей Пантелеев: События на Украине принципиально изменили сам подход к понятию «русский мир» [Электронный ресурс] / А. Фролова. – Режим доступа: <http://pravfond.ru/?module=articles&action=view&id=1027>

36. Холмогоров Е. Выбор Донбасса / Е. Холмогоров // Известия. – 2014. – 4 ноября.

37. Лейбин В. Донбасс: Россия не уйдет в сторону [25 мая 2015] [Электронный ресурс] / В. Лейбин. – Режим доступа: <http://expert.ru/expert/2015/22/donbass-rossiya-ne-ujdet-v-storonu/>

38. Беседин П. Бойня номер бесконечность / П. Беседин // Известия. – 2015. – 20 января.

39. Широков А. Экономический потенциал Новороссии / А. Широков // Украина: информационно-аналитический мониторинг. – 2015. – № 1–2 (101–102), июнь. – С. 55–58.

40. Имеется ли реальная возможность возвращения ДНР и ЛНР в состав украинского государства? // Украина: информационно-аналитический мониторинг. – 2015. – № 1–2 (101–102), январь–февраль. – С. 64–66.

41. Українське суспільство (травень 2015) [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=529&page=2>

42. Індекс результативності російської пропаганди [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=510&page=3>

43. Выступление статс-секретаря – заместителя Министра иностранных дел Российской Федерации Г.Б.Карасина на восьмом Европейском русском форуме, Брюссель, 1 декабря 2014 года [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://archive.mid.ru/bdomp/ns-dgpch.nsf/bab3c4309e31451cc325710e004812c0/44257b100055de84c3257da1005d657d!OpenDocument>

44. Сметанина С. Киевская власть воюет с собственным народом, называя это войной с Россией [Электронный ресурс] / С. Сметанина. – Режим доступа: <http://pravfond.ru/?module=articles&action=view&id=1211>

45. Айвазов А. Новороссия – это наш Сталинград! / А. Айвазов // Украина: информационно-аналитический мониторинг. – 2015. – № 1–2 (101–102), июнь. – С. 42–45.

46. Как Вы считаете, возможна ли полноценная реализация минских договоренностей в современных условиях? // Украина: информационно-аналитический мониторинг. – 2015. – № 1–2 (101–102), январь–февраль. – С. 60–62.

47. Anderson C.A. Human aggression / C.A.Anderson, B.J.Bushman // Annual Review of Psychology. – 2002. – Vol. 53. Issue 1. – P. 27–51.

48. На перепутье, или интеграционные ребусы [Социология] // Украина: информационно-аналитический мониторинг. – 2013. – № 5–6 (83–84), июнь. – С. 14–15.

49. Архів [Сайт Соціологічної групи «Рейтинг»] [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ratinggroup.com.ua/ru/products/politic/?filter=1>